

Jelentés a jövedéki mélykutatásról

A hazánk nyugati szélén megbúvó, természetes határait tekintve kétharmad részt Ausztriában található Kőszegi-hegységről nagyon kevés földtani térkép került kiadásra. E bonyolult felépítésű, nagyrészt igen idős képződményekből álló hegység egyik ilyen, részletes térképe nem sokkal a II. világháború vége után, az ország újjáépítésének kezdetén látott napvilágot. Elkészülte az 1940-es évek második felének politikai és gazdasági helyzetének köszönhető, a részletességéért azonban még a Böckh Hugó által, az 1930-as évek elején, a Földtani Intézetben bevezetett módszerek kezeskednek.

A căki kőfejtő, a Căki Konglomerátum típuslelőhelye (Lantos Zoltán felvétele)

Böckh Hugót 1929-ben nevezték ki a Földtani Intézet igazgatójává. Elődjével, báró Nopcsa Ferencsel ellentétben, Böckh a gyakorlati feladatokra, elsősorban a szénhidrogén-kutatásra

helyezte a hangsúlyt (lásd 2019/30. számunk – *a Szerk.*). Az intézet fő feladatának számító, klasszikus földtani térképezést is támogatta, de ezen a területen is szigorú szabályokat vezetett be. Mivel a korábban használt, lejtő-csíkozású alaptérképek nem voltak alkalmasak a pontos helymeghatározásra, ezért kötelezővé tette a hegyvidéki felvételezések minden észlelési pontjának a bemérését mérőszalag, Abney-szintező és olajkompassz használatával. A felvételek pontosságát mesterséges feltárásokkal, helyenként mérőasztallal végzett térképezéssel kívánta még tovább növelni.

Aprólékos módszerei az intézet több geológusában ellenérzéseket váltottak ki. Kadić Ottokár például így emlékezett vissza ezen idő-

szakra: „Tudós és tekintélyes igazgatót kapott az intézet, ahol sok tisztogatni valót talált. Igazgatói működésének legjellegzetesebb vonása a bürokratizmus bevezetése volt. Az intézeti tevékenységnek gerince nem annyira a tudományos munka, hanem az aktázás lett, s ebben mindnyájunknak részt kellett vennünk. A második újdonság, amit meghonosított, a bonyolult, mérésekkel egybekapcsolt felvételi eljárás volt. Eddig kész, 25 000-es térképlapokra vezettük be a felvételi eredményeket, ezentúl háromszögelési mérésekkel kellett először a részletes térképet megszerkeszteni és azután ezekbe a földtani adatokat bejegyezni, ami sok időbe, fáradtságba és költségbe került.”

Böckh Hugó hatalmas lendülettel és még nagyobb tervekkel állt neki a Földtani Intézet újjászervezésének. Sajnos azonban elképzeléseit nem valósíthatta meg, mert alig két évvel később meghalt – Perzsiában szerzett vírusos trópusi májbaja végzett vele. Váratlan halála után – a Böckh-családhoz hasonlóan – ifj. Lóczy Lajos személyében újra világhírű apa világszerte elismert fia vette át atyja egykori helyét a Földtani Intézet igazgatói székében.

Lóczy feladta elődjének szigorú elveit és szabadkezet adott geológusainak. Talán túlságosan is, mivel ezekben az időkben a földtani térképezés az egyes geológusok elképzelései szerint folyt, különböző szemléleti és ábrázolási módok érvényesültek az egységes rendszer helyett. Bár Lóczy fenn akarta tartani, sőt tovább szeretne volna fejleszteni elődjének gyakorlati irányát, de egyúttal törekedett az alaputatások visszaállítására is, mivel az alkalmazott kutatások sikerének egyik kulcsát ezek eredményeiben látta. Ezért az intézet geológusaiból és az egyetemek szakembereiből térképező kutatócsoportokat szervezett, melyek elkezdtek a Cserhát, a Mátra, a Bükk és a Tokaji-hegység földtani felvételét. Miután ezzel elkészültek, áttértek az e hegységektől északra fekvő „palócföldi” dombvidékek felvételezésére. 1939-től kezdve az intézet geológusai pedig már a visszacsatolt területeken térképeztek, elsősorban a nyersanyag-lelőhelyek környékén.

A II. világháború azonban közbeszólt és a rendszeres földtani térképező munka fokozatosan megszűnt. Lóczy volt, aki e vészterhes időközön átvezette az intézetet 1944-ig, bár hivatalosan, papíron 1948 novemberéig volt igazgató. A háború után azonban már csak néhányszor, rövid ideig tűnt fel az intézetben: segített a munka újjászervezésében, de végül külföldi meghívásainak eleget téve végleg megvált az intézettől és elhagyta az országot.

A világháború befejeztével az intézet geológusai kizárólag közvetlen gyakorlati célú térképező vizsgálatokat végeztek: kőszén, kőolaj, kősó, bauxit, vasérc, építőipari alapanyagok, nemfémek és ritkaelemek reménybeli lelőhelyeinek kutatásával, vízellátási problémák megoldásával, vízepítési munkálatok földtani előkészítésével foglalkoztak. A különböző célú és kis volumenű, rövid távú bányageológiai kutatások azonban nem követtek egységes irányvonalat. Egy-egy felettes hatóság utasítására például Rudabányán vasércet, Bánk környékén tűzálló agyagot, a Velencei-hegységben színesércet, Sóshartyánban pedig kősótelepeket kutattak.

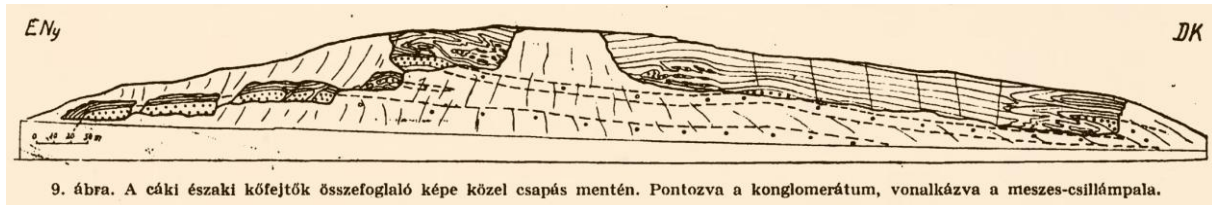
A Szent Vid kápolna mögötti útbevágás gyűrt metamorf sorozattal. (Lantos Zoltán felvétele)

Ennek az időszaknak az egyik terméke *A Kőszegi hegység földtani térképe* is. 1948-ban, 1:25 000-es méretarányban jelent meg, a Magyar Pénzügyminisztérium kiadásában, a *Jelentés a jövedéki mélykutatás 1947/1948. évi munkálatairól* című kiadvány mellékletként. A jelentés előszavában Dr. Tasnády László miniszteri tanácsos így ír a munkáról: „A jövedéki mélykutatás vonalán a Pénzügyminisztérium tevékenysége az 1946. évi kezdeti nehézségek legyőzése és kiküszöbölése után örvendetesen kiszélesedett és nagy távlatokat magában foglaló programmal, igen jó munkáütemben indult meg. A munka és az elért eredmények természetesen magukon hordják azt a kényszerű körülményből fakadó jelleget, amely majdnem mindazonokon a területeken, ahol megbízásunkból kiváló és magas színvonalú képzettséggel bíró geológusok és geofizikusok dolgoztak, 30–80 éve geológiai felvétel nem történt, azért a munkát szinte új alapokon kellett megkezdennünk. Amint ez a körülmény egyrészt sajnálatos, másrészt talán szerencsésnek is mondható, mivel osztályunk által elvégzett geológiai és geofizikai felvételek nem reambulációs és foltozgatások, hanem a legkorszerűbb elvek alapján készült önálló, új munkálatok.”

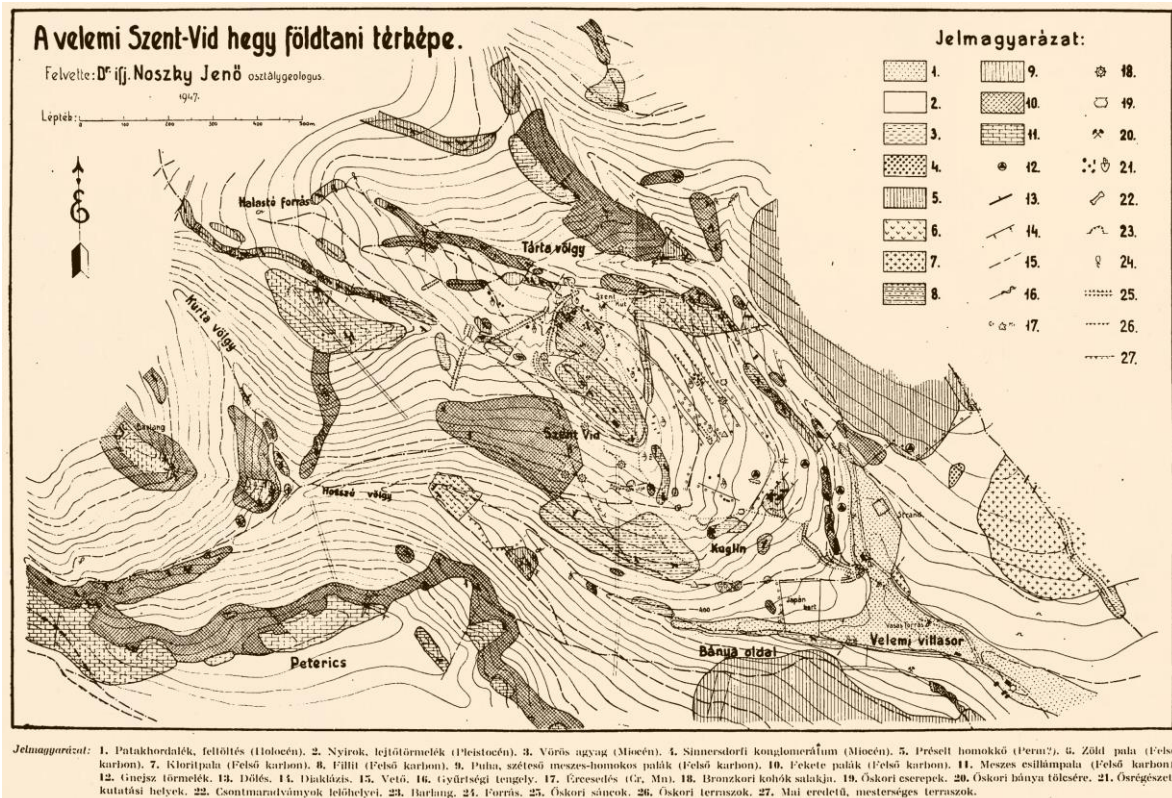
A cáki nagy kőfejtő K-1 falának részlete. Rauhvakke lencsék a meszes-csillámos palában. (V. ö. 23. old.) — (Noszky J. fényk.)

A hegység földtani térképezését alig két év alatt elvégezték: „A Földtani Intézet 1947. évben három geológust rendelt ki felvételre: dr. Földvári Aladár főgeológust, dr. Noszky Jenő osztálygeológust és dr. Méhes Kálmán adjunktust, akik eleinte közösen járták a területet, később önállóan pontosították az egyes részleteket. 1948. évben dr. Szentés Ferenc főgeológus, dr. Szabényi Lajos és dr. Korim Kálmán geológusok folytatták a felvételeket, dr. Noszky Jenő közreműködésével. Így az aránylag kis területen (54 km²) azért dolgozott hat geológus, hogy a munka minél előbb és lehetőleg a legkülönbözőbb szempontból vizsgálva készüljön el. (...)

A megfigyeléseket így is csak nehezen lehetett a rendelkezésre álló 5057. számú 1:25.000 térképbe átvezetni, mert az a finomabb topográfiai részleteket nem érzékelteti, vagy azokat eltorzítja. A felvételeket ezért a térkép pontosságához kényszerítettük, ami a valóságban nem ritkán 100 méter, de helyenként (Tábor-hegy, Kurtavölgy) 300 m távolsági eltolódást, míg magasságban 10–20 m szintkülönbséget jelentett. (...) Szükséges ezeket a hibákat hangsúlyozni, mert a réteg-, ill. hegyszerkezeti határok szerkesztésénél előálló látszólagos hibák nem a felvételtől, hanem a topográfiai alaptól erednek. (...)

Velem környékén dr. Noszky Jenő mérőszalaggal, olajkompassz és abney szintező segítségével nagyobb területet részletesen bemért, hogy az itteni bányafeltárások helyét pontosan rögzítse, az archaeológiai megfigyeléseket sem hagyva figyelmen kívül. A térkép kivitele pontos képet nyújt az itteni feltárási viszonyokról és alkalmat ad a finomabb rétegtani taglásra is.”

*A velemi Szent Vid-hegy csúcsa, és a kápolna alatti lépcsősor mezozoos metamorfit feltárással.
(Lantos Zoltán felvétele)*

A térkép bal alsó sarkában található térképvázlat jelzi, hogy az egyes geológusok mely területek felvételét végezték el. A rendkívül részletes térképen a földtani képződmények mellett a szerkezetföldtani megfigyelések is helyet kaptak (*rétegdőlés, pikkelyeződés, redőtengely* stb.). Külön jelzik a *föltárt barlangokat, érclelőhelyeket, fosszilis csontokat*, valamint a területen mélyült *mélyfúrások, kutatóaknák* helyeit. Mindezekről nagyon részletes leírás található a Földvári Aladár, Noszky Jenő, Szabényi Lajos, Szentes Ferenc által írt jelentésben.

Babinszki Edit

(Megjelent az *Élet és Tudomány* 2019/39. számában.)